Birutė Lisauskaitė

ARCHEOLOGINIAI TYRIMAI TRAKUOSE 1990-1991 M.

1990-1991 m. Trakų mieste Trakų istorijos muziejus tyrinėjo ir žvalgė keletą objektų, iš kurių gauta gana įvairios medžiagos. Vertėtų išskirti kelis: Birutės g. Nr. 44, Bernardinų vienuolyną, salos pilies pietinius kazematus ir pietrytinį bokštą.

Birutės g. Nr. 44 - mokyklos-internato teritorijoje. Ji XIV a. pab.-XVII a vid. priklausė Lietuvos didžiajam kunigaikščiui, siauras ruožas - nuo XV a. pravoslavų Prisikėlimo cerkvei, o nuo 1638 m. unitų jurisdikcijai. Šioje teritorijoje 1990-1991 m. atlikti žvalgomieji-archeologiniai tyrimai, ištirtas 105 m^2 plotas. Tyrimų metu buvo rastas 10-50 cm storio kultūrinis sluoksnis su XV-XVIII a. keramika. Surinkta 157 buitinės keramikos fragmentų. Be to, aptiktas XVI a. pab.-XVII a. iki šiol nežinomas kapinynas. Šioje teritorijoje 7-ajame dešimtmetyje buvo statoma Trakų 1 vid. mokykla neatpažįstamai pakeistas kalvos reljefas. Taigi dviejuose plotuose ištirti 7 kapai ir 4 kapų kontūrai.

Kapų duobių kontūrai pastebėti 40-45 cm nuo žemės paviršiaus, stačiakampės duobės 0,6-1,9 m dydžio. Mirusieji laidoti stačiakampiuose lentiniuose karstuose, sukaltuose geležinėmis, stačiakampio skersinio pjūvio 6-7 cm ilgio be galvučių vinimis. Guldyti ant nugaros, galvomis į pietus-vakarus. Rankos dėtos įvairiai. Ykapių nerasta.

Objektas įtrauktas į paminklų sąrašą kaip pravoslavų kapinės prie Prisikėlimo cerkvės.

1991 m. žvalgyta Bernardinų vienuolyno teritorija. Šia kalva tyrinėtojai domėjosi nuo XIX a. vidurio. Jau V.Syrokomlė rašė, kad čia buvusi pagoniška šventykla. Vėliau ja domėjosi istorikai architektai. Sukaupta gausi

ikonografinė, archyvinė medžiaga.

Pirmą kartą istoriniuose dokumentuose ši vieta minima 1497 m., kai Martynas Goštautas fundavo šv. Mikalojaus Vyskupo bažnyčios statybą. Toliau bažnyčios statyba buvo tęsiama gavus 1522 m. Žygimanto Senojo privilegiją, kurią 1586 m. patvirtino ir Steponas Batoras.

Šio laikotarpio dokumentuose daug kur prieštaringai nurodoma bažnyčią esant medinę ar mūrinę. Archeologinių tyrimų metu rasta XV a. mūro fragmentų, tačiau šį faktą dar reikėtų patikrinti atliekant platesnius kompleksinius tyrimus.

1617 m. vyskupas Eustachijus Valavičius, Trakų vaivadijos bajorams prašant, atidavė bažnyčią bernardinų vienuoliams. Tuomet šalia bažnyčios atsirado ir vienuolynas,

XVIII a. pradžioje vienuolynui priklausančioje teritorijoje dar buvo palivarkas su arklidėmis, tvartais, kalve, vežimine, degtinės darykla ir pan.

Bažnyčios ir vienuolyno komplekse nuolat vyko remonto, o 1764-1773 m. - stambūs vienuolyno ir bažnyčios rekonstrukcijos darbai, kurių metu pastatai įgavo barokinio-klasicistinio stiliaus bruožų. Šio laikotarpio dekoro lipdybinių elementų fragmentų, marmurinių grindų plytelių dalių rasta 0,6-2,8 m storio griuvenų sluoksnyje.

XVIII a. vienuolynas buvo aptvertas tvora, į vakarus nuo vienuolyno buvo sodas. Tyrimų metu šioje teritorijoje ryškesnio kultūrinio sluoksnio nerasta, o tuometinis paviršius aptiktas 0,5-0,6 m gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus. Į pietus ir vakarus bažnyčios šventoriuje buvo kapinės, kuriose laidoti miesto gyventojai. Tyrimų metu šioje teritorijoje ištirti 4 kapai: du iš jų 5-7 metų amžiaus vaikų ir du - moterų. Laidota 0,6-1,2 m gylyje nuo tuometinio žemės paviršiaus, lentiniuose karstuose, sutvirtintuose geležinėmis 5-6 cm ilgio vinimis, ištiestoje padėtyje, galvomis į pietus-vakarus. Mirusieji laidoti šioje teritorijoje ilgą laiką, nuo XVII a. iki XIX a. Vieni kapai buvo naikinami kasant duobes kitiems mirusiesiems. Daug kapų buvo ir bažnyčioje

Istoriniuose šaltiniuose minimos Trakų ir Vilniaus žymių žmonių giminių pavardės.

1845 m. kovo 30 d. bažnyčią ir vienuolyną caro valdininkai uždarė; vienuolyną pritaikė gubernijos įstaigoms, čia įsikūrė Leibgvardijos jėgerių pulko štabas, vėliau -kalėjimas. Bažnyčia 1883 m. buvo nugriauta kaip susidėvėjusi, o be to, ir kliudanti kalėjimo apsaugai.

Tyrimų metu buvo atkasti bažnyčios rūsiai: Bažnyčia buvusi vienanavė su skliautuotais rūsiais, 53 uolekčių ilgio ir 15,5-pločio. Rūsiuose įvairiais laikotarpiais vykdyti, kaip ir visame komplekse, nuolatiniai remonto darbai. Tai matyti iš skirtingų plytų, grindų plytelių, kalkių ir jungimo technikos pavyzdžių.

Bažnyčios grindys dviejose tirto ploto vietose buvo išardytos. Preparuojant paaiškėjo, kad čia buvo iškastos duobės. Į šias duobes buvo sumesti suniokoti bažnyčioje palaidotų mirusiųjų palaikai, išvogtos įkapės ir karstai. Apie turtingas įkapes liudija atsitiktinai rasti smeigtukai, kniedės, metalizuoti audinių siūlai, apkalėliai, žalvarinis kabutis.

XIX a. vid. pritaikius vienuolyną kalėjimui, jo kiemas ir įvažiavimas į uždarą kiemą, aptvėrus jį ąžuolinių šulų tvora, buvo išgrįstas akmenimis. Grindiniai su lietaus vandens nutekėjimo latakais baltinti kalkėmis.

Pirmo pasaulinio karo metu vienuolynas buvo labai apgriautas, o po II pasaulinio karo visai sunaikintas.

Archeologiniai tyrimai Trakų salos pilies pietiniuose kazematuose ir pietrytiniame bokšte su pertraukomis vyko nuo 1967 m. Čia dirbo K.Mekas (1967), - I.Jučienė (1973), šio straipsnio autorė 1990-1991 m. 1973 m. atlikti ir inžineriniai-geologiniai tyrimai. Remiantis turima tyrimų medžiaga, galima daryti ir tam tikrus apibendrinimus.

Pietrytinio bokšto pamatai nevienodame gylyje - nuo 1,3 iki 1,6 m, kloti į iškastą griovį be specialių medinių sutvirtinimų-rostverkų, nes jis buvo statytas ant vienos iš trijų salų. Pamatai šiek tiek platesni už sieną, dėti iš didelių

skaldytų akmenų, jungtų kalkių skiediniu. Kai kur tarp akmenų pasitaiko plytų fragmentų. Akmenys jungti nuo antros eilės.

Išvalius įėjimą į bokštą, buvo nustatyta, kad altitudė liko maždaug XV a. autentiška, vidinėje pusėje išliką laiptų fragmentai.

Pietiniuose kazematuose buvo iškasti 6 šurfai. Išorinės sienos pamatai iki 1,1 m gylio nuo žemės paviršiaus, dėti iš skaldytų akmenų, nuo antros eilės jungtų kalkių skiediniu. Rostverkų po siena nerasta. (Kazematai numeruojami nuo pietrytinio bokšto). Kazematuose Nr. 1,2, prie tarpinės sienos, jau 1967 m. buvo rastos krosnys: patalpoje Nr. 1 -2,8 - 2,7 m dydžio, patalpoje Nr. 2 - 2,8 - 3,0 m. Jos stipriai sunaikintos atliekant pilies restauraciją. Šios krosnys turi vienos eilės didelių akmenų, jungtų kalkėmis, vainiką, išsidėsčiusi apie krosnies atviras puses. Iškasus šurfus šalia krosnių, paaiškėjo, kad jų padai yra iš plytų. Šalia krosnių rasta degėsių, medžio anglies gabalėlių, kazemate Nr. 2- apdegusių XV-XV1 a. naudotų molinių puodų fragmentų. Taigi šios krosnys greičiausiai buvo naudotos maisto gamybai. Šią hipotezę patvirtina ir tai, kad valant kazematus nebuvo aptikta jokių skliautų liekanų. Tai leistų daryti išvadą, kad kazematai buvę. vienaaukščiai ir negyvenami.

Dalyje tirtų kazematų rasta fragmentiškai išlikusi kalkinė asla, kurią, remiantis analogiška vakariniuose kazematuose rastąja asla, galima laikyti vienalaike su krosnimis.

Albertas Lisanka

VILNIAUS GYNYBINĖS SIENOS VARTŲ TYRINĖJIMAI 1991 M.

Vykdant Vilniaus g. 28/2 pastato kapitalinį remontą, būsimųjų požeminių komunikacijų vietose 1991 m. PRPI tyrinėjo buvusių Vilniaus vartų teritoriją (apie 15 m ilgio